

*Зоріна Олена Анатоліївна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФУНКЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

На побудову та реалізацію бізнес-процесів суб'єктів господарювання дедалі більше впливають елементи макро- і мікросередовища їх функціонування. Сучасні виклики бізнесу, постійні зміни ринкового середовища і технологій, є тими зовнішніми чинниками, під впливом яких формується нова економічна реальність, що на пряму впливає на управлінські рішення в бізнес-секторі. У зв'язку з цим особливого значення в практиці управлінського контролю набуває стратегічний управлінський облік, методика та інструментарій якого надають можливість змістити акцент із внутрішніх процесів підприємства на вивчення зовнішнього середовища та його впливу на діяльність економічного суб'єкта в контексті стратегічного підходу.

З точки зору розвитку бухгалтерського обліку зародження та подальший розвиток концепції стратегічного управлінського обліку слід розглядати як наслідки трансформації потреб основних користувачів облікової інформації в результаті ускладнення бізнес-середовища та відносин між економічними контрагентами на тлі фоні комплексного впливу багатьох безлічі як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Саме це й призвело до зміни парадигми традиційного управлінського обліку. Стратегічний облік можна сміливо визнати ключовим інструментом сучасного управління, оскільки він забезпечує інформаційну підтримку довгострокових рішень: дає змогу підприємству аналізувати витрати, доходи та інвестиції у контексті стратегії підприємства адаптуватися до змін і ефективно реалізовувати довгострокові плани, сприяє раціональному використанню фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів, забезпечує можливість зберігати конкурентоспроможність, допомагає впроваджувати інноваційні проєкти та модернізувати бізнес-процеси.

Дослідження історичного контексту та огляд наукових джерел дають змогу структурувати процес розвитку стратегічного обліку і виділити ключові передумови появи стратегічного підходу до збирання та управління інформацією.

У результаті ускладнення господарської діяльності та трансформації методологічних основ обліку й управління виникла масова критика т. зв. традиційного управлінського обліку, яка призвела до початку процесу становлення концепції стратегічного управлінського обліку. Подальші дослідження, спрямовані на розроблення та систематизацію нового інструментарію стратегічного управління, призначеного розширити початкові можливості традиційного управлінського регулювання та адаптувати його до

сучасних ринкових умов господарювання, визначили напрями формування концепції стратегічного управлінського обліку в науковому середовищі.

Сьогодні стратегічний управлінський облік є найбільш перспективним механізмом управлінського контролю та стратегічного менеджменту. Створена на базі цієї облікової моделі система інформаційного забезпечення є універсальним джерелом фінансових і нефінансових показників. Вона задовольняє потреби всіх представників ланцюга управління, оскільки дає змогу отримати максимально повну картину функціонування суб'єкта управління: визначити його поточну позицію на ринку, дослідити стан галузі, проаналізувати зовнішнє середовище та його вплив на діяльність, уточнити перелік ключових стейкхолдерів, оцінити ефективність окремих бізнес-процесів і ступінь досягнення стратегічних і тактичних цілей, виявити конкурентні переваги і потенціальні ризики.

Незважаючи на те, що стратегічний управлінський облік як самостійний науковий напрям виник близько 30 років тому, сьогодні в науковій спільноті досі відсутня єдина позиція з приводу його сутності. На думку більшості дослідників, управлінський облік слід поділяти на стратегічний (призначений для вищого керівництва) і поточний (для внутрішніх потреб менеджменту). В свою чергу, стратегічний управлінський облік багато авторів розглядають у широкому та вузькому сенсі. В широкому сенсі він являє собою організаційно-інформаційну систему підтримки управлінських рішень, які мають стратегічну спрямованість, у вузькому – націлений на формування інформації для ухвалення стратегічних управлінських рішень, яка дасть змогу визначити ефективність роботи суб'єкта господарювання з точки зору центрів відповідальності та управлінського контролю.

Дослідження економічної літератури свідчить про відсутність єдиного трактування поняття «стратегічний управлінський облік», тому ми пропонуємо власне його визначення як системи збирання, оброблення та аналізу економічної інформації з метою формування, вибору та реалізації стратегій розвитку підприємства шляхом аналізу його витрат, доходів, зовнішнього середовища та ресурсного потенціалу, яка інтегрує фінансові та нефінансові показники для оцінювання конкурентних переваг і перспектив розвитку підприємства.

Аналіз джерел показує, що стратегічний управлінський облік, *по-перше*, є перспективним і більш досконалим напрямом у бухгалтерському обліку; *по-друге*, спрямований насамперед на отримання і аналіз інформації про зовнішні фактори та їхній вплив на внутрішнє середовище суб'єкта господарювання; *по-третє*, забезпечує інформаційну підтримку управлінського контролю та стратегічного менеджменту підприємства.

Деякі автори вважають, що стратегічний управлінський облік є інтегрованою системою, яка включає, окрім безпосередньо обліку, інші функції управління (планування, аналіз, організацію та контроль). Оскільки в межах стратегічного управлінського обліку має формуватися інформація і

оперативного, і стратегічного характеру, він є досить складною моделлю, яка забезпечує його орієнтацію на розроблення та реалізацію стратегії суб'єкта господарювання. *В управлінському контролі він виступає інформаційною і аналітичною базою для оцінювання ефективності реалізації стратегії підприємства та забезпечує:*

1. Інформаційну підтримку контролю шляхом забезпечення керівництва даними про витрати, доходи, продуктивність підрозділів і стратегічними показниками.

2. Оцінку стратегічних результатів шляхом порівняння фактичних показників ефективності діяльності з плановими показниками, стратегічними цілями та бюджетами.

3. Виявлення відхилень від стратегічних планів і аналіз їхніх причин, а також виявлення і аналіз ризиків.

4. Ухвалення рішень щодо корегування стратегії, бюджетів, інвестиційних програм та операційної діяльності на основі даних обліку.

5. Неперервність довгострокового планування шляхом управлінського контролю реалізації стратегічних планів, інноваційних проєктів і розвитку підприємства.

Дослідження теоретичного складника стратегічного управлінського обліку потребує визначення його мети, завдань і функцій. Метою в широкому сенсі є формування інформаційної бази, як основи для ухвалення стратегічних управлінських рішень. *Найважливішими завданнями, на нашу думку, є такі:*

1. Формування інформаційної бази для ухвалення довгострокових управлінських рішень (інвестиції, вибір стратегії розвитку, вихід на нові ринки тощо).

2. Оцінювання стратегічного потенціалу підприємства (аналіз сильних і слабких сторін, нематеріальних активів, інтелектуального капіталу).

3. Забезпечення менеджерів інформацією щодо зовнішнього середовища (моніторинг конкурентів, аналіз галузевих тенденцій, ринкових можливостей і ризиків).

4. Підтримка процесу формування та реалізації стратегії (визначення стратегічних цілей, розроблення ключових показників ефективності).

5. Контроль реалізації стратегій та оцінювання результатів (ефективності роботи центрів відповідальності).

6. Обґрунтування напрямів довгострокового розвитку підприємства (планування розвитку інвестиційного портфелю, інновацій, диверсифікації).

7. Аналіз стратегічних витрат і доходів (аналіз життєвого циклу продукції, ABC-аналіз, аналіз витрат за ланцюгом цінності).

Розглянуті завдання стратегічного управлінського обліку дають змогу визначити його основні функції, якими, на думку більшості науковців, є:

1. Прогнозна (планова) – забезпечує формування прогнозів і сценарних планів розвитку підприємства і його конкурентних позицій в розрізі центрів фінансової відповідальності, стратегічних бюджетів та інвестиційних програм.

2. Аналітична – полягає в аналізі стратегічних витрат і доходів, поточного стану і тенденцій розвитку внутрішнього і зовнішнього середовища, а також у визначенні ризиків і можливостей реалізації стратегії.

3. Контрольна – охоплює постійний моніторинг виконання стратегічних цілей, оцінювання відхилень, виявлення причин неефективності.

4. Інформаційна – полягає у формуванні стратегічної управлінської звітності з метою забезпечення керівництва достовірною та релевантною інформацією для ухвалення довгострокових управлінських рішень.

5. Координаційна (комунікаційна) – забезпечує узгодження між структурними підрозділами та центрами відповідальності щодо реалізації стратегії, підтримання комунікації всередині підприємства та передачі стратегічної інформації між підрозділами та керівництвом для своєчасного ухвалення рішень, а також узгодження між різними бізнес-процесами.

6. Регуляторна – передбачає коригування планів і стратегічних показників у відповідь на зміни зовнішнього середовища та внутрішнього стану підприємства та сприяє прийняттю управлінських рішень щодо оптимізації стратегії організації.

Конкретизуючи функції стратегічного управлінського обліку, пропонуємо доповнити цей перелік ще кількома пунктами:

1. Оціночна – передбачає оцінювання ефективності стратегій, проєктів, напрямів діяльності та центрів відповідальності, що уможливорює оцінювання ступеня досягнення запланованих цілей і завдань.

2. Адаптаційна – дає змогу підприємству швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища і коригувати стратегію за результатами оцінювання ефективності стратегій, проєктів, напрямів діяльності та центрів відповідальності та ступеня досягнення запланованих цілей і завдань.

3. Мотиваційна – уможливорює розроблення системи мотивації персоналу на основі досягнення стратегічних показників ефективності діяльності, а також преміювання керівництва за ухвалення важливих управлінських рішень в умовах ризиків і невизначеності в процесі коригування стратегії.

Таким чином, метою стратегічного управлінського обліку є формування фінансової та нефінансової інформації про конкретні об'єкти управлінського контролю для реалізації всього циклу функцій стратегічного управління. Методологія стратегічного управлінського обліку дає змогу визначити й виділити ті аспекти управління підприємством, які можуть дати значний результат. Аналіз підходів до трактування стратегічного управлінського обліку в контексті зовнішньоекономічного середовища дає змогу спрогнозувати подальший його розвиток. Новий поштовх до підвищення попиту на стратегічний управлінський облік з боку керівників компаній, на нашу думку,

дають поточні глобальні тренди, як-то цифровізація бізнес-процесів, поширення екосистематизації, стрімкий перехід до епохи «джокерів» і навіть часткова геоекономічна фрагментація і деглобалізація в результаті затяжних військових дій.

Карачко Назарій Іванович,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:*
Крупка Михайло Іванович,
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ПРОБЛЕМАТИКА ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний етап розвитку світової та вітчизняної економіки нерозривно пов'язаний із динамічними інноваційними та глобалізаційними процесами. Широке впровадження новітніх технологій, міжнародних стандартів та швидкі зміни у бізнес-моделях кардинально трансформують підходи до ведення бухгалтерського обліку, здійснення аудиту та адміністрування оподаткування. Цей процес генерує низку актуальних проблем та викликів для українських фахівців, вирішення яких є критично важливим з метою забезпечення фінансової прозорості та економічної безпеки держави. Метою дослідження є системний аналіз ключових проблем, спричинених сучасними економічними викликами, у сферах обліку, аудиту та оподаткування в Україні, а також обґрунтування стратегічних напрямів їх подолання.

В українських реаліях проблематика технічного характеру пов'язана з повсюдним запровадженням автоматизованих засобів обліку та міграцією на віддалені сервіси зберігання даних. Ця ситуація зумовлює необхідність підвищення кваліфікації бухгалтерських працівників, які мають ефективно використовувати високопродуктивні автоматизовані платформи для обробки великих масивів інформації. Аналіз наукових джерел свідчить, що в контексті інноваційних змін першочерговим завданням для обліку є трансформація його інформаційної основи, де пріоритетом є гарантування цілісності та захищеності даних [2, с. 30]. Низький рівень захисту таких систем може стати причиною неправомірного доступу або спотворення інформації, що ставить під сумнів об'єктивність фінансової звітності.